

4,
DE
TYPHO CONTAGIOSO
DISSERTATIO,

CUJUS PARTEM QUARTAM
VENIA EXPERIENTISS. FACULTATIS MEDICÆ ABOËNSIS
PUBLICÆ CENSURÆ SUBJICIUNT

ISRAËL HVASSER,

MED. DOCT., CH. MAG., MED. PRACT. PROFESSOR P. & O. REGII
COLLEGII SANITATIS HOLMIENSIS MEMBRUM.

ET

FREDRICUS GABRIEL SANMARK,

STIPENDIARIUS PUBLICUS SATACUNDENSIS.

IN AUDIT. MEDIC. DIE XI MARTII MDCCCLXVIII.

H. A. M. S.

A B O Æ

EXCUDERANT J. C. FRENCKEL ET FIL.

scrutatores, inter quos *Marcus* in *Germania* & *Clutterbuch* in *Anglia* imprimis sunt nominandi, acumine vere pathologico perspexerunt, stupore & temulentia insignitam cerebri affectionem quasi caput esse, in quo posita est ipsa febris essentia, cujus vero nullam animo concipi posse imaginem, nisi antea bene exposita hujus læsionis natura. An vero hisce pathologis, in inflammatione cerebri eam quærentibus, succederit internum symptomatis hujus fontem aperiendi conamen, alia superest quæstio, eorum in partem vix dirimenda. Quibus hanc stabilitam voluerunt hypothesein, experientiæ fundamenta, in eo partim posita sunt, quod incisis eorum cadaveribus, qui vitam in febris typhode posuerunt, nonnumquam, ut supra posuimus, visa sint certa & evidentia præviæ cerebri inflammationis vestigia, partim in eo, quod antiphlogisticam ab initio methodum plerumque postulet febris typhodes, remediis incitantibus in pejus ruitura; priori autem huic argumento recte opponitur, paucos admodum esse casus, ubi, quæ præviam indicent cerebri inflammationem, repertæ sunt in sectis cadaveribus destructiones, si ad frequentiores respexeris, in quibus non mutatam videre licuit hujus organi structuram. Methodum autem antiphlogisticam esse in primo febris stadio curando indicatam, verum quidem est, sed ad enuntiatum, quod laudati faciunt auctores, probandum tanto minus valet, quanto certius constat, minoris momenti esse cerebri in primo stadio affectionem, ubi antiphlogistica indicatur methodus, quum in posteriori contra periodo, ubi jam magis increvit cerebri vitium, non sine magno agrotantis periculo antiphlogisticam tentares curandi viam bene e contrario respondentibus, quæ incitant, remediis. Quod si is incideret casus, ut vera cerebrum afficeret inflammatio, mox etiam symptomata febris modo valde con-

spicuo mutata videbis, nec erit ulterius, quod typhum appelles morbum, encephalitidis jam nomine rectius infiniendum, qui, ut talis, longe aliam curationis viam inire jubet. (Fordyce). Si inflammatio, h. e. topicum vis organismi plasticæ seu reproductivæ, quæ dicitur, incrementum, fomes esset vitii, quo urgetur in febre typhode cerebrum, necesse est, ut aucta, quæ in phlegmasiis nervoso prævalet, arteriosi systematis actio, irritationem systematis vascularis deprimendo, cum ipsis symptomatibus una evanescat, quod tamen usu non venit, sed accrescendo pergit læsi cerebri indicium, temulentia, quamvis vel infra normam deferbuerit arteriosi systematis æstus. Quum igitur ea cerebri affectio, ex qua characterem trahit febris typhodes, nec symptomatibus, quibus sese manifestat, nec curatione, quam indicatam probavit experientia, nec denique phænomenis, quæ in hominum sub hac temulentia extinctorum cadaveribus sectis existitunt, cum inflammatione cerebri congruat, certe non potest enuntiaturum illud, quo ambas has morbi formas ejusdem naturæ voluerant, quin in meram nobis abeat hypothesin, quæ ut perniciosa & in perversam inducens curationem est rejicienda, cerebrique in typho stupidæ conditionis natura, e suis tantum symptomatibus cognita, ad ea recte refertur problemata pathologica, quæ suam adhuc explicationem desiderant.

Quam imprimis urget Hartman, ipsam febris typhodis essentiam esse in oxygenii, nescio quo, apud organismum defectu positam, pauciores sectatores habuit hypothesin, quam, quæ supra posui, typhi naturam explicandi conamina. Magis etiam iatrochemica videtur, quam quæ in fidem sese insinuare possit. Quæ, posita hac sententia, fieri potest symptomatum explicatio, non ea est, quæ nobis plane satisfaciatur, paucioraque sunt & infirmiora,

ra, quibus stabilitur, contemplativa & empirica fundamenta, quam quæ veri disciplinabilis medicinæ professoris interesse certumque therapæ ad propositum recta prodituræ principium suppeditare possint.

Quod si ipsa igitur febris typhodis essentia iis adnumeranda est quæstionibus, quæ suam adhuc enodationem expectant, & quæ facta sunt, claram naturæ ejus ideam exponendi pericula, in irritis etiamnum inceptis ponenda sunt, tum quod ad theoriam spectat, non possumus non rationali acquiescere exteriori formæ explicandi rationi &, quæ observationibus innititur, symptomatum constructioni cum deducta inde mutæ eorum relationis idea. Apud hominem typho laborantem læsæ reperiuntur & vascularis & nervosi systematis functiones, sed in primo febris stadio nullis causarum nodis cohærere videntur hæc utriusque systematis vitia; propriis, quæ septimo vel nono die accidunt, crisis defert æstus, quem in systemate vasculari movit causa morbi excitans, neque tamen idcirco desinit systematis nervosi adfectus, sed crescit contra, eo vehementiâ procedens, ut hinc novo incremento augeatur systematis vascularis actio, unde criticæ, quæ sublato systematis nervosi adfectum comitantur, evacuationes eveniunt. Potest supra modum aucta systematis vascularis actio, quæ in phlogistica ægrotantis diathesi vel eum circumstantibus rebus causam habet & ad topicas accendendas inflammationes tendit, facilem, ad quam certe disponit febris typhodes, encephalidem excitare, quæ aliis jam sese manifestans symptomatibus, originario non amplius insignitur febris caractere. Sin autem aucta vasorum actione in inflammationem non abiret idiopathicus cerebri adfectus, sed suum retineret characterem typhicum, tum hic, ut sub posteriori febris stadio ad sanitatem

tatem fedire poffit, tantam requirit fyftematis vascularis agendi facultatem, quanta ad criticas, quæ finiendum morbum comitari folent, evacuationes perficiendas neceffaria erit. Quod fi per fe vel per nimium antiphlogifticæ methodi ufum neceffaria illa vi careret fyftema vasculare, tum profecto aut debilitate moritur homo, aut non nifi pedetentim recuperat valetudinem, quæ vero fic ad priorem numquam perveniet perfectionem. Quanto intensior eft illa cerebri affectio, tanto ad eam tollendam magis neceffaria erit incitata hæc fyftematis vascularis actio, qua criticæ perficiuntur evacuationes. Quæ primo febris ftadio admoventur, potestates incitantes majus topicarum, quæ quidem fieri poffunt, inflammationum periculum moliuntur, eam infuper vim indirecte frangentes, quæ posteriori febris periodo eft ad criticam fyftematis vascularis actionem neceffaria; remedia vero debilitantia, quæ ineunri febri adhibentur, fyftematis vascularis irritationem impediunt, quominus hæc normam excedens aut locales accendat inflammationes, aut actionibus jufto incitatoribus fuas exhauriat vires, at fi nimius eorum ufus urgetur, in tantum depri-
mi poteft fyftematis vascularis vis, donec ad criticas evacuationes perficiendas nihil amplius valeat.

§. X.

In hiftorico diverfarum, quas in curanda febri typhode ingrefsi funt, viarum examine nihil ego temporis confumens, ea tantum therapie præcepta exponere conabor, quæ ex vera provenerunt experientia fummorumque fic medicorum præfidio & auctoritate valent. Enixe quidem multi, quæ directam in interiorem illum organismi ftatum, ex quo proficiſcuntur fympptomata febris typhoidis, efficaciam exhiberent, remediis ftuduerunt invenien-
dis.

dis; quum vero interioris hujus nondum certo explicabilis status nisi hypotheticas proponere non potuerint ideas, necessario factum est inde, ut pathologi, qui in disquisitionibus suis ad præsumtam magis attenderunt hypothesin, quam ad res veras, quæ præjudicatis opinionibus libero animo observanti sese obtulerunt, ejusmodi statuerint curandi rationes, quæ principio falsæ perniciosæ sunt usu. Hæc satis testantur methodi, quas dicunt, diaphoretica, antiphlogistica, incitans & mere antiphlogistica. Alii contra, ex iis initiis egressi, scilicet inexplicabilem esse internam febris typhodis naturam, quæ directas in eandem vires exferant. remedia dari nulla contenderunt, curationemque sic esse indirecta methodo circumscribendam, h. e. niti debere curationem in diligenti eorum symptomatum observatione, quæ solutionem febris comitantia pro spontaneorum naturæ moliminum effectibus haberi possent, quibus igitur succurrere unicum esset medici officium, quandoquidem ob inexplicabilem internam morbi naturam efficaciori ratione grassari non valeat. Symptomata febris activa quamvis vis naturæ medicatricis efficaciam indicent, cui medicamentis est succurrere, maximique sint, quæ hinc deducuntur indicationes curatoria, ad medendum momenti; momente tamen experientia fatendum est, non hac passiva tantum opera circumscribi artem, sed remedia callere, quibus directe in essentiam morbi internam exferere vim posse videtur, quum symptomata ejus sic vel minuantur vel evanescant, licet non ex hinc orientur organismi actiones, quæ illis analogæ sint, quas spontanea procreant naturæ molimina. Ipsa vero horum remediorum ad effectum perveniendi ratio inexplicabilis semper maneat necesse est, quamdiu internæ morbi naturæ idea pathologiam deficit vera, plenam tamen a therapia fiduciam sibi nibilo secius vindicabunt hæc remedia, quamdiu pre-

tium eorum defendet experientia testis. Quibus rationalis febrim typhodem curandi methodus inniti debet, indicationes generales, in eo positæ videntur, quod experientia duce ea adhibeamus remedia, quæ directam, quamvis inexplicabilem, vim in ipsam morbi essentiam exerant: quod convenienter characteri, quem in diversis morbi stadiis produnt symptomata, ea sequamur præcepta, quæ ex generalibus deducuntur therapie principis: quod tandem ab iis moniti symptomatibus, quibus spontanea manifestantur, quæ ab arte non pendent, naturæ molimina, his succurramus vel, si absunt, sarciamus imitando.

Quæ, ut primæ satisfiat indicationi, possunt experientia teste cum fructu adhiberi, remedia sunt: 1) *Ex aqua frigida perfusiones*. Remedium illud recentiori ævo tantopere laudatum eam in curanda febre typhode efficaciam exseruit, quæ, quamvis fieri nondum possit theoretica, qua contentus sis, ejus explicatio, fidei tamen sibi vindicatæ præsidium habet in experientiæ testimonio firmum. Qui multiplicibus experimentis indicationes & regulas in ejus usu observandas quæsierunt, auctores imprimis sunt Jackson, Wright, Currie & Horn. Capite hominis, quem febris typhodes male habet, frigida aqua perfuso tolli symptomata, quæ cerebri adfectum indicant, evidentissima quidem res est, sed inde non sequitur eandem medicinam in quocumque casu, ubi ista adsunt symptomata, nullo ad stadium febris & reliquam corporis conditionem habito respectu, semper esse adhibendam. E contrario necesse est, ut constitutioni corporis & omnium, quæ formam febris constituunt, symptomatum complexui, in univèrsum consideratis, innitatur rationalis hujus modicaminis usus. Nam si renitens systematis vascularis vis

infra

infra eum depressa est gradum, qui externam illam vim vehementem adæquat, efficaciam directe debilitantem habet aqua frigida. Quod si systemati vascolari satis superest virium, quibus influxui huic renitatur, tum stimulum efficit frigida, qui systematis arteriosi actionem auget, ex quo fieri naturæ convenit, ut, si systematis hujus actio locali prævalet aucta, hic tum necessario capiat incrementum. Ex quibus iterum efficitur, ut, quando minuta est systematis vascularis actio, quemadmodum fieri solet apud hominem originitus debilem & semper fere in ultima febris periodo. perfusiones ex aqua frigida tum non sint adhibendæ; sicuti tum etiam earum interdicitur usus, quando in nobiliori quodam vitæ sustentandæ necessario viscere locali quasi æstu prævalet aucta systematis vascularis actio. Justum igitur, quo sub normali febris decursu adhibendæ sunt, tempus in tertium & quartum incidere videtur diem, quando experientia teste, quinto plerumque die erupturum sic promovetur exanthema. Nec sequentibus item diebus ad easdem sine fructu recurritur, quamdiu ferveat systematis vascularis irritatio nec locales, qui pericula minentur, adfectus continuato earum usui reclamant. Quando cum maxime exacerbatur febris, recte admoventur perfusiones, quare etiam vespertinas septimam inter & nonam horam fieri jussit Currie. Quæ vero septimo vel nono die adveniunt, evacuationibus criticis majorique easdem comitanti remissioni est a perfusionibus, secundum generale illud præceptum therapeuticum, quod fortioris medicaminis interventu critica turbare vetat naturæ molimina, caute cedendum. Sub nervoso stadio in universum quidem interdici videntur, quoniam tum plerumque deficient systema vasculare contra influxum earum vires agendi, at sæpe tamen in hoc quoque stadium, maxime ejus initium, eæ incidunt octavo vel decimo die febris

febris exacerbationes, quas magnus comitatur calor celerque arteriarum pulsus ubi cum utilitate, licet magna simul cautione, possunt adhiberi. Qua demum ratione instituantur ejusmodi perfusiones, adeo inter omnes constabit, ut meam hęc non desideret explicationem. Schmuckeriana, quę dicuntur, fomenta frigida, quę commendavit Horn, in mitigatoriis tantum medicamentis forsitan ponenda sint, quandoquidem vero in ea suam vim exerunt symptomata, quę directe ex ipso proveniunt cerebri affectu, in quo posita videtur vera febris essentia, tanto magis præcipuum sibi vindicabunt respectum quod dubiis in casibus maxime adhiberi possunt, eodem atque ex perfusionibus periculo non timendo. — 2) *Murias Hydrargyrosus* s. *Hydrargyrum muriaticum mite* & *Calomelas*. Hunc auctam systematis vascularis actionem minuere organorumque secernentium simul agendi vim augere, satis vulgo probata est sententia, quam testatiorem etiam faciunt commoda, quibus in morbis inflammatoriis insignitur Calomelanos usus; sed ad antiphlogisticam tantum virtutem non restringitur ejus in Typho utilitas; cum opio, camphora vel moscho conjunctus præcipua pollere videtur efficacia, ut ad deprimendum irritativum systematis vascularis statum, ita etiam ad tollenda symptomata, quę idiopathicam indicant cerebri læsionem. Indubitata igitur manet ejus in primo febris stadio utilitas, quoniam efficacia sua, quam alia medicina, plerisque magis satisfacit indicationibus, quę in hac periodo medicantis sibi poscunt attentionem. Qualitate vero, quę sua est, plane antiphlogistica in nervoso nequaquam prodest febris stadio, ubi infirmiozem significat systema vasculare vim agendi. Quemadmodum etiam insunte febri, prius quam magis jam increverit systematis vascularis irritatio, supervacaneus esse videtur, Solent autem hujus medicaminis unum

unum vel bina grana dari cum dimidio opii vel uno camphoræ vel moschi uno cum dimidio grano, quæ portio pro vehementia febris pluries die repetitur. Qui imprimis hanc medicinam commendant, auctores sunt Macclarty, Wright, Brandis & Hecker.

3) *Antimonialia & rad. Ipecacuanbæ dosi refracta.* Ineunti morbo adhibita hæc remedia febrim iustuliste contendit Fordyce, aliisque in casibus decursum remissioribus symptomatibus insignitum preparasse. Eadem quoque commendat Cullen, sed quantitate, quæ nauseam movere possit, data vult. Contra hæc Fordyce, si nauseam faciunt, aliqua ad symptomata febris minuenda efficacia pollere negat, quare tantula dari jubet portione, quanta facere non possit nauseam, quæ si nihilo secius accideret, ex toto desistendum est. Idoneum vero, quo adhibeantur, tempus est iniens stadium febris inflammatorium, ab exeunte frigore ad tertium quartumve usque diem. Quod spontaneos in hoc stadio vomitus sequitur, levamen &, quem habent hæc remedia, utilitas, utraque indicare videntur abnormem, quæ adest, ventriculi actionem nervorum vagorum ope, organorum inter hoc viscus & cerebrum traducentium, hujus in typho conditionem salutare afficere vi quasi percussis.

4) *Vesicatoria.* Quæ cutem topice afficiunt, stimulantia morbosos interiorum organorum ad ectus derivando minuere, in therapia perpetuum est, quod in typho etiam curando responderet. Scilicet his auxiliis minuuntur idiopathicæ cerebri læsionis symptomata, augefcente simul cutis actione. Systemate vasculari vehementer irritato, magnum in modum his medicaminibus augeri potest æstus, quam ob rem ab initio febris vel sub inflammatorio sta-

dio fugienda sunt, quippe quum, quæ localia alias forent stimulantia, jam in universalia abeant, quorum usum hujus stadii symptomata non admittunt. Neque tamen hanc cautionem curavit celebris ille Lind, qui vesicatoria semper imposuit, simul ac major stuporis gradus adfectum cerebri indicaret, contrariam, quæ ex aucta systematis vascularis actione desumitur, indicationem non agnoscens. Hanc vero sine discrimine vesicantia adhibendi rationem nos tanto minus sequendam putamus, ut hoc potius tenendum nobis videatur præceptum, numquam nisi in nervoso febris stadio, nimia systematis vascularis vi agendi jam fracta, admittenda esse vesicantia, ut sic nihil inde detrimenti capiat æger. Cervici, humeris & furis maximo cum fructu imponuntur. Inter axilla vero, quæ ad propositum optime respondent, ceteris palmam præripiunt cantharides & sinapismi. Quod si jam adest vel ex ingenio epidemix timetur aliqua humorum dissolutio, plerique tum suadent auctores, ut intra rubefactia subsistatur, vesicatoriis caute vitatis, ne magliæ alias oriantur exulcerationes.

5) *Campora*. Excellens remedii hujus in systema nervosum agendi vis, quam in nervoso typhi stadio præcipuam ad minuenda & tollenda idiopathica cerebri læsionis symptomata experti comprobant medici plerique, summa therapeutorum attentione fiduciaque dignos profert affectus. Auget præterea vaporum exhalantium actionem, criticas sic per organa secernentia evacuationes promovens, quamvis systemati vasculari universalem raro admoveat stimulum. Turbulentis in diversis corporis partibus e læsa nervorum vi prodeuntes actiones sedando, convulsiones loquor & dolores, spasmosque solvendo tam organicas quam animales ad normam reducit functiones.

Uiones. Camphora autem, ut in nervoso febris stadio valde prodest, ita in primo & inflammatorio maxime nocet, quamvis ad motus inflammatorios augendos, quam alia incitantia, minus sit præsens. Quando vero exacto jam septimo die sedataque nimia vasorum irritatione, symptomata nervosa præcipuam a medico postulant animi attentionem, magno cum emolumento præscribitur camphora. Quamvis de portione sumenda varient medicorum præcepta, in univèrsum tamen statuendum putamus, quantitatem quoque die dandam, quæ a symptomatum vehementia pendeat, duodecim inter & quadraginta grana versari. Celeberrimos inter auctores, qui camphoræ adversus typhum efficaciam laudarunt, numerandi sunt Cera, Callisen & v. Hildenbrand.

6) *Flores & radix Arnice.* Illustrissimi agnoscunt artis salutaris profesores hæcce medicamina præcipuam præ ceteris incitantibus centrale nervorum organum alterandi vim possidere; ad stuporem, vertiginem & deliria in typho lenienda, si nempe in stadio nervoso, cum systematis Arteriosi jam defervuerit æstus, adhibeantur, valde efficacia esse testatur peculiaris experientia. Quod ad quantitatem sumendam attinet, eadem pro varia symptomatum vehementia & sua cujusque ægrotantis, quæ dicitur, receptivitate, est varianda. Si tribus vel quattuor florum drachmis sufficiens aquæ fervidæ quantitas ad legem artis affunditur, idoneam, quæ quotidie sumatur, portionem haberi putamus. Qui imprimis arnicam in typho commendarunt, auctores sunt Stoll, Collin, Althof, v. Hildenbrand & Jos. Frank

7) *Masebus.* Præstantissimum hocce a plerisque Medicinæ professoribus juxta laude celebratum medicamen,
pecu-

peculiarem ad augendam sensibilitatem ideoque ad minuendum cerebri in typho adfectum idiopathicum, exferere vim testatur experientia. In majori periculo, quod interdum minantur stupida hujus organi conditio & quæ inde proficiscitur, virium prostratio, quum, alis remediis frustra tentatis, opera medentis jam irrita jaceret, ad hoc spei vacillantis præsidium sæpe cum fructu refugitur. Quamvis in nervosa febris periodo, incrementibus jam stupore aliisque idiopathicæ cerebri læsionis symptomatibus, imprimis necessarium judicetur, attamen in stadio inflammatorio, si hoc suadent, quæ suis cujusque ægrotantis conditionibus innituntur, indicationes, etiam sine ullo irritationis supra modum augendæ periculo adhiberi potest, præsertim si cum muriate hydrargyroso, ut supra monuimus, conjunctum datur. Diaphoresin augendo, criticas etiam evacuationes promovet. Dosi, prout suadent gradus & ratio symptomatum, inter grana quattuor & scrupulum dimidium variante, secunda aut tertia quaque hora exhiberi debet.

Præter hæc jam memorata remedia, quibus ad commutandum interiorem illum statum, ex quo characteristica febris typhodis symptomata proficiscuntur, præcipua magis efficacia non abjudicanda videtur, rationalis etiamnum postulat curandi methodus, ut, quæ ex generalibus therapie principiis deducuntur, præcepta observentur. Inter hæc primum est, ut æger, quantum per res circumstantes fieri liceat, ab influxu defendatur potestatum nocentium, quarum injuriæ morbum fecerunt. Quoniam pro præcipuo causarum momento habendus est aer organicis effluviis admixtus, necesse est, ut in curando typho exquisita circa res omnes, quibus aliqua cum ægro vicinitas est, observetur mundities & impeditis, quominus